

Ilqar Fəhmi

Faşizm üzərində qələbənin 70 illiyi yaxınlaşır. Bütün dünyada bu xüsusda filmlər, elmi yazılar, ədəbi əsərlər yazılır, faşizmin mahiyyətini iyirmi birinci əsr kontekstindən dəyərləndirməyə çalışırlar. Əlbəttə, bu proses İkinci Dünya müharibəsindən sonra başlanmışdır, müxtəlif dövrlərdə bu mövzuda müxtəlif sənət əsərləri yaradılmışdır və əsas məqsəd faşizm tipli təzahürlərin yenidən təkrarlanmaması idi.

Zənnimcə, indiki dövrdə, terrorizmin az qala dünya miqyasında bir faciyyəyə çevrildiyi bir vaxtda, faşizmin mahiyyətinə həsr olunmuş sənət nümunələrinin yenidən dəyərləndirilməsinə, yenidən nəzərdən keçirilməyinə ehtiyac var.

Bu mövzuda çoxsaylı sənət nümunələri yaradılıb, 20-ci əsrdə elə bir incəsənət xadimi, ədəbiyyat adamı yoxdur ki, bu mövzuya müraciət etməsin.

Amma, zənnimcə, bu əsərlərin arasındakı böyük italyan rejissoru Lukino Viskontinin "Tanrıların qurubunu" filmi öz spesifik estetik dəyərlərinə görə, xüsusi əhəmiyyətə malikdir...

I hissə

Nəyə görə tanrılar...

Avropada feodalizmlə kapitalizmin əsas göstəricisi bir Tanrını çoxsaylı tanrıların əvəz etməsi oldu.

Orta əsrlərdə Avropanın bütün hakim sülalələri və zadəgan nəsilləri öz şəcərəsini nə yollasa aparıb mifik ilahi köklərə bağlayırdılar və bu köklərdə hansısa yetmiş yeddinci qatda gedib göylərin hökmdarına bağlanırdı. Məqsəd isə məlumdur - hakimiyyətin ilahi mənşəyini təkrar-təkrar təsdiq etmək...

Və budur, Avropada silsilə inqilablar, vahid nöqtəyə - bir Tanrıya bağlanan şəcərələrin məhvi və yeni aristokratiyanın yaranması...

Burjua aristokratiyası, yeni aristokratiya və sair adlandırılan bu yeni kapitalist zadəganlığının kökü heç yerə gedib çıxmır. Avropanın məşhur müasir sahibkar nəsillərinin hər birinin şəcərəsi gedib hansısa bir passonariyə bağlanır. Və bu passonariy bir çox hallarda aşağı təbəqədən çıxıb, öz gücü, ağılı, enerjisi və qəsbkarlığı sayəsində var-dövlət, nüfuz və hakimiyyət qazanmış "fövqəladis"lərdən olur. Əbəs deyildi ki, Nitsşe bəşəriyyətin gələcəyini

yaradan fövqəladislikdən birincisi kimi Napoleon Bonapartı elan etmişdi.

Və nəsil şəcərəsi heç bir mifik ilahi köklərə söykənməyən bu burjua "fövqəladislik"inin hər biri öz-özlərinə Tanrı kimi idilər.

Rokfellerlərdən tutmuş Krupplara qədər, Rotşildlərdən tutmuş Boşlara qədər hər bir kapitalist şəcərəsi belə bir "Tanrı"dan başlayır.

Bəli, 20-ci əsrin tanrıları məhz bu insanlar idi. Yeni dövrün yeni zadəganları bu insanların xələfləridirlər.

Düzdü, burjua dövrünün yazarlarının, sənətkarlarının əsərlərini gözdən keçirən, 18-19-cu əsrdə köhnə tanrıların - "İlahi hakimiyyət"ə malik olan hökmdar və zadəganların mənəvi və ruhani deqradasiyasından bəhs edən əsərlərə çox rast gələrik. Bu qələm sahibləri, eləcə də başqa fikir adamları sanki cəmiyyəti bu yeni

Tanrıların süqutu...

Lukino Viskonti və aristokrat təfəkkürün tənəzzülü

çoxallahlıq hazırlayırdılar - budur, ilahi mənşəyi olan köhnə zadəganlıq artıq öz içindən elə çürüyüb ki, daha onlarda ilahi mənşəyin heç bir əsər-əlaməti qalmayıb, çirkab və günah içində batıb gedirlər, hər cür rəzalət və alçaqlığa qadir-dilər, deməli onların üzərindən tabu götürülməlidir.

Avropada kralların, zadəganların edamları da cəmiyyətdəki həmin təzahürlərin realizasiyası idi.

Və haqqında danışdığımız yeni düşüncəli qələm sahiblərinin çoxu köhnə, çürümüş zadəganlığı darmadağın edərkən, bunların əvəzinə kimlərin gələcəyi barədə düşünürdülər. Ən əsas arzu isə bundan ibarət idi ki, köhnə, səfeh və kiflənmiş hökmdarları yeni, ağıllı enerjili, bacarıqlı təbəqə əvəz edəcək...

Əvəz elədi. Dediymiz kimi yeni tanrılar yarandı. Bəs görəsən bu qələm sahibləri, fikir adamları özlərinin də köməyi ilə cəmiyyətin zirvələrinə qalxan "yeni tanrılar"dan razı idimi?

Belə görünür ki, yox...

İkinci qürub

Lukino Viskontinin "Tanrıların qurubunu" filmi mifoloji müstəvidə də olsa, ilahi mənşəyə söykənən köhnə aristokratiyanın, köhnə düşüncə tərzinin süqutundan yox, məhz bu "yeni tanrılar"ın mənəvi və ruhani qürubundan bəhs edir. Və əfsuslar olsun ki bu yeni tanrıların yaranması ilə onların qürubunun arası heç yüz il çəkmədi...

Bəs Viskonti özü kim idi? Bu tanrılardan hansı birinin zümrəsinə mənsub idi?

Əlbəttə ki, birincisinə. Onun elə bir cür adını tam olaraq yazmaq bunu sübut edir - Don Lukino Viskonti di Modrone, Lonate Poyyolo qrafı, di Kordjelo sinyoru, di Somma, Krenna və Anyadello konsinyoru...

Viskonti nəslİ İtaliyanın ən qədim za-

dəgan nəsillərindən idi bu nəslin nümayəndələri uzun müddət Milan şəhərinin hakimi olmuşlar.

Onun babaları təkə sərəvlərlə yox, daim incəsənəti və ədəbiyyatı himayə etməklə şöhrət qazanmışdılar. Lukino Viskontinin atası 19-cu əsrin sonu-20-ci əsrin əvvəllərində İtaliyanın tanınmış şəxsiyyətlərindən idi.

Böyük sərvət sahibi olmaqla bərabər, həm də mesənətliliyi ilə də ad çıxarmışdı, uzun illər Milandakı "La Skala" teatrının himayədarı olmuş, hətta bir neçə dəfə Bakıda qonaq olmuş "İnter" (Milan) futbol klubuna da uzun illər rəhbərlik etmişdi.

Və bu nəslin nümayəndəsi olan Lukino Viskonti incəsənət sahəsinə üz tutur, hətta bir müddət Kommunist partiyasının üzvü də olur...

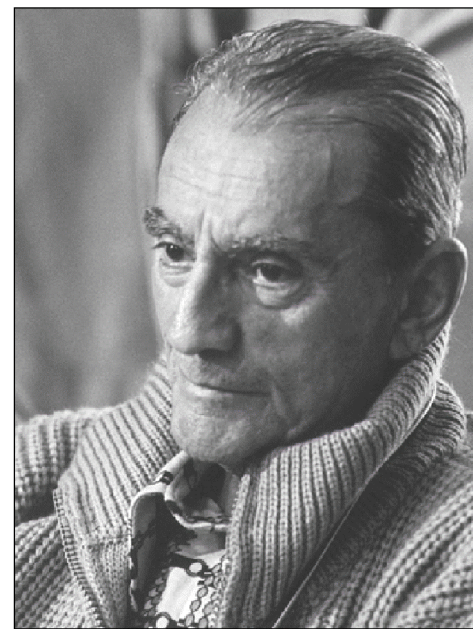
Bəs görəsən nəyə görə bu mövzu - yeni "tanrıların qurubunu" faktı ona bu qədər təsir eləmişdi? Ümumiyyətlə, süqut anlayışı nədir? Niyə Viskonti qələbə çalanlara

yox, məğlub olanlara rəğbət göstərirdi? Nəyə görə onun təfəkkürünün "Həpi-ent"i mütləq ölüm olur? Və bu ölüm də, mütləq gözəl olur?

Nədir bu? Əlbəttə ki, *dekadans*... Nitsşenin bəşəriyyətin düşməni və inkişafa mane olan zəhər adlandırdığı həmin *dekadans*.

XX əsrə sürgün

Bu ifadəni Lukino Viskonti haqqında çox işlədirlər. Maraqlı fikirdir. Çünki

burjua ilə proletariyatın, bazar incəsənəti ilə neorealizmin arasında öz köhnə aristokrat düşüncəsini və həyat tərzini saxlayan Lukino Viskonti həqiqətən də bu horranın içində "yad planetdən gələn adam" kimi görünür. 20-ci əsrdə ona hər şey yaddır.

Hələ kiçik yaşlarından böyük sənət nümunələrini seyr etmək üçün hansısa muzeyə getməyə ehtiyacı olmayan, elə öz yataq otağında başını qaldıraraq tavana baxaraq, İntibah mədəniyyətinin banilərindən sayılan Cottonun əl işlərinə tamaşa

edən balaca Viskonti elə klassik incəsənətin içində böyümüşdü. Atasının qəsri Lombardiyanın ən gözəl klassik memarlıq nümunələrindən biri idi...

Ümumiyyətlə, dünyanı dərk etməyə başlayan Viskonti özünü incəsənət yarıdan yox, incəsənətdən yuxarıda dayanaraq onu himayə edən zümrənin nümayəndəsi kimi görmüşdü. Lakin burda bir incə məqam var. İncəsənətin, mədəniyyətin çoxluğu, dərinliyi insan ruhunda bir çox hallarda qəribə metamorfozalar yaradır. Viskontinin ətrafında "incəsənət" o qədər çox idi ki, o, bu incəsənətdən doymuşdu. Çox doymuşdu.

Viskonti klassik Avropa mədəniyyətinin daşıyıcılarından biri olsa da, ruhən artıq bu mədəniyyətdən yorulmuşdu, usanmışdı. Deməli, əslində elə özündən yorulmuşdu. Və onun həyatı proseslərə, incəsənətin özünə ziddiyyətli yanaşmasının da başında bu dayanır. Çünki, təbii yolla onun düşüncəsini qəsb edən, davranışını və insanlarla münasibətini müəyyən edən bu zadəgan mədəniyyətini, klassik incəsənəti sevməklə bərabər ona həm də nifrət edirdi...

Elə buna görə də, həyatının əvvəllərində həm Kommunist partiyasına üzv olmuşdu, həm cəmiyyətin aşağı təbəqələrinin həyatını əks elədirən neorealizm kinəsinə üz tutmuşdu. (Elə "Rokko və onun qardaşları" filmi xatırlamaq kifayətdir.)

Lakin görünür ki, bu "rəiyyət" mədəniyyəti də onu qane etməmişdi. Burda insan psixologiyasında nadir hallarda müşahidə olunan qəribə bir ziddiyyətə rast gələrik. Öz "dünən"indən yorulmaq, bezmək, qaçmaq, lakin "bu gün"ə də heç cür uyğunlaşa bilməmək...

Zənnimcə, müasir dövrümüzdə bir fərd olaraq Viskontinin və onun kimi düşüncəyə sahib olan sənətkarların, ümumiyyətlə, insanların ən böyük problemi məhz budur. Köhnədən bezmək, təzəyə isə uyğunlaşa bilməmək.

Onun yaradıcılığının ilkin mərhələsində keçirdiyi psixi sarsıntıları daha real təsəvvür etməyə çalışanda, nədənsə gözü-mün önünə muğam sənəti gəlir. Yeddi nəslə xanəndəlik sənətilə məşğul olan, gözünü açandan evinin içində şərqin ən ağır, ən dərin musiqi janrı olan muğamanın incəlikləri barədə söhbətlər eşidən və özü də muğamın bütün incəliklərini bilən gənc bir xanəndə təsəvvür edək.

Bu gənc oğlan artıq ruhən muğamın ağırlığından bezib yorulub. Çünki onun yeniyyətə ruhu ona yüklənən bu qədər ağırlığı qəbul etmək iqtidarında deyil. Hətta muğamata nifrət eləmək həddinə çatıb. Ətrafa baxır və gənclərin çoxunun çox yüngül musiqi janrlarıyla məşğul olduğunu görür. Özü də onlara qoşulur, yüngülləşməyə çalışır. Amma tam alınmır. Çünki nə qədər yüngülləşməyə çalışsa da, yeddi nəsləndən gələn ağırlıq, uşaqlıqdan beyninə dolan ağır informasiya ona başqaları kimi yüngül olmağa imkan vermir. Və psixoloji problemlər, nevroz, depressiyalar başlayır...

Davamı olacaq